Editörler
Doç. Dr. Nejat Doğan
Yrd. Doç. Dr. Ferit Kula
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öcal

TÜRKİYE'NİN JEOEKONOMİSİ VE JEOPOLİTİKASI

TÜRKİYE GELECEĞİN NERESİNDE?



nobel
YAYIN DAĞITIM

Editörler
Doç. Dr. Nejat Doğan - Yrd. Doç. Dr. Ferit Kula
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öcal

TÜRKİYE'NİN JEOEKONOMİSİ VE JEOPOLİTİKASI

-TÜRKİYE GELECEĞİN NERESİNDE-

nobel YAYIN DAĞITIM
ANKARA, EKİM 2007

Editörler
Doç. Dr. Nejat Doğan - Yrd. Doç. Dr. Ferit Kula
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öcal

TÜRKİYE'NİN JEOEKONOMİSİ VE JEOPOLİTİKASI

-TÜRKİYE GELECEĞİN NERESİNDE-

nobel
YAYIN DAĞITIM
ANKARA, EKİM 2007

Nobel Yayın No : **1235**
İktisadi ve İdari Bilimler : 204
ISBN 978-605-395-031-8

© 1. Basım, Ekim 2007

TÜRKİYE'NİN JEOEKONOMİSİ VE JEOPOLİTİKASI: TÜRKİYE GELECEĞİN NERESİNDE?
Editörler: Doç. Dr. Nejat Doğan - Yrd. Doç. Dr. Ferit Kula - Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öcal

© **Copyright 2007, NOBEL YAYIN DAĞITIM LTD. ŞTİ.**
SERTİFİKA NO 1005-06-001822
Bu baskının bütün hakları Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti'ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Sayfa Tasarım : Yahya Kaplan
Kapak Tasarım : Mehtap Bayraktar Yürümez *-dizgi@nobelyayin.com-*
Baskı ve Cilt : Nobel Basımevi
+90 312 394 52 64
SERTİFİKA NO 1005-06-001827

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Doğan, Nejat; Kula, Ferit; Öcal, Mehmet
Türkiye'nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası: Türkiye Geleceğin Neresinde? /
Editörler: Doç. Dr. Nejat Doğan - Yrd. Doç. Dr. Ferit Kula - Yrd. Doç. Dr. Mehmet Öcal

1. Baskı, X + 604 s, 160x235 mm
Kaynakça var, İndeks yok.
ISBN 978-605-395-031-8

1. Uluslararası İlişkiler, 2. Politik Ekonomi, 3. Jeopolitika - Jeoekonomi

NOBEL YAYIN DAĞITIM LTD. ŞTİ.
İvedik Organize Sanayi Ağaç İşleri Sitesi 521. Sokak Nu.: 22-24 Ostim-Ankara
Telefon: +90 312 394 52 64 (pbx) Belgeç: +90 312 394 52 68
Web: http://www.nobelyayin.com e-posta: nobel@nobelyayin.com

NOBEL KİTAP DAĞITIM A.Ş.
İstanbul Merkez: Molla Fenari Sokak Nu.: 8 Cağaloğlu-İstanbul Telefon: +90 212 511 61 44
Belgeç: +90 212 511 61 49 Web: http://www.nobelkitap.com e-posta: info@nobelkitap.com
Ankara Şube: Adakale Sokak 18/A Yenişehir-Ankara Telefon: +90 312 435 61 31 (pbx)
Belgeç: +90 312 434 48 32 e-posta: dagitim@nobelyayin.com
İzmir Şube: Gaziosmanpaşa Bulvarı Nu.: 61 Niyazi Ersoy İş Merkezi Kat: 2 D: 109 Çankaya-İzmir
Telefon: +90 232 441 13 55 Belgeç: +90 232 489 97 79 e-posta: izmir@nobelyayin.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ : Bugünün ve Geleceğin Türkiyesi
Nejat Doğan-Ferit Kula-Mehmet Öcal-Ayşe Aslıhan Çelenk 1

Uluslararası İstatistikler ve Endekslerde Türkiye
Uğur Dündar 17

2000'li Yıllarda Türkiye'nin Makro Ekonomik Performansı
Ekrem Erdem 39

Beklentiler ve Tüketici Fiyatlarına Ait Dinamikler:
Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama
Faik Bilgili 67

Serbestleşme ve Küreselleşme Sürecinde Para Politikaları:
Fırsatlar, Tehditler ve Türk Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme
Ekrem Erdem-Cüneyt Dumrul 87

Global Ekonomi ve Türkiye'nin Rekabet Gücü
Emine Bilgili 115

Türkiye'nin Ortadoğu'da Ekonomik Geleceği:
Türkiye'nin İhracat Potansiyeline Yönelik Ampirik Bir Analiz
Ferit Kula-Alper Aslan 141

Küreselleşmenin İşletmelerde Muhasebe ve
Denetim Uygulamalarına Etkisi
Şaban Uzay 155

Değişen Global Finansal Piyasalar ve
Türk Sermaye Piyasasının Geleceğine Dönük Beklentiler
Levent Çıtak 183

AB Sürecinde Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Beklentiler
Asım Çelik 215

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Ekonomik Yönü: Mevcut Durum ve
Geleceğe Dönük Beklentiler
Hayriye Atik 243

Ulus-Ötesi Şirketler, Avrupa Birliği ve Türkiye
Cihan Dura 271

Türkiye-Avrupa Birliği Mali Entegrasyon Sürecinde Vergi Uyumlaştırması
Ali Değirmendereli- M. Fatih İlgün- İbrahim Çam 295

Bölgesel Kalkınma Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye
Nısfet Uzay 315

Cumhuriyetçilik, Demokrasi ve Türkiye
Hamdi Turşucu-Özlem Kırlı 351

Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yeni Kimliksel Farkındalıklar
Mehmet İnanç Özekmekçi 375

Değişen Küresel Güvenlik Ortamında Türkiye'nin Yeni Güvenlik Politikası
Mehmet Öcal 399

Denge ve Derinleşme İkilemi İçinde Türkiye'nin Güvenlik Çevresi
Mesut Taştekin 421

Dünya Enerji Piyasalarındaki Gelişme Eğilimleri ve Türkiye'nin Enerji Politikası Stratejisi
Mehmet Ali Bilginoğlu 445

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasi Yönü:
Mevcut Durum ve Geleceğe Yönelik Beklentiler
Metin Aksoy 473

1991'den Bugüne Güney Kafkasya ve Türkiye'nin Dış Politikası
Elif Şimşek 491

Asya'nın Yeniden Yükselişi Üzerine
Hakkı Büyükbaş-Güven Delice 521

Avrupa Birliği ve NATO Çerçevesinde Türkiye'nin Akdeniz Politikası:
Stratejik Ortaklık ve Etkin Politika Üretimi
Ayşe Aslıhan Çelenk 545

Türkiye Perspektifinden Kerkük, Irak ve Türkmenler
Mahir Nakip 569

Global Bir Barış Projesi Olarak Demokrasi:
Teorik Bir Tartışma ve Ortadoğu'nun Geleceği
Nejat Doğan 579

GİRİŞ

Bugünün ve Geleceğin Türkiyesi

Nejat Doğan Ferit Kula Mehmet Öcal Ayşe Aslıhan Çelenk

"Türkiye'nin Jeoekonomisi ve Jeopolitikası: Türkiye Geleceğin Neresinde" başlıklı bu çalışma, bugünün ve geleceğin Türkiyesi'ni çok-disiplinli bir sosyal bilim anlayışıyla irdelemektedir. Bu nedenle aşağıdaki makaleler; hem değişik sosyal bilim disiplinlerinden gelen akademisyenler tarafından kaleme alınmıştır, hem de ilgili konularda bir taraftan Türkiye'nin mevcut durumunu açıklarken diğer taraftan da ülkenin gelecekte daha iyi bir konumda olabilmesi için neler yapılması gerektiği hakkında tavsiyelerde bulunmuştur. Dolayısıyla makaleler, ilgili konularda meydana gelen olayların sıralanması ve açıklanmasından ibaret olan tarihsel bir metodolojiyle yetinmemiş, ayrıca normatif bir metodolojiyi de benimseyerek "eğer olaylar bu şekilde gelişmişse, daha iyiye ulaşmak için ne yapılması gerekir" sorusuna da yanıt aramıştır. Çalışma sürecinde görülmüştür ki, aslında ekonomi ve finansman gibi sosyal bilim dallarında yetişmiş akademisyenler, daha ziyade "ne oldu" ve "neden oldu" sorularına rakamlar ve tablolarla cevap bulmaya çalışırken, siyaset bilimi uzmanları da, bazen kendilerini olayların nedenlerinden de soyutlayarak ve rakamlara fazla değinmeyerek, gelecekle ilgili öngörülere yer vermeye daha yatkındırlar. Bu gözlem de aslında, değişik sosyal bilim dallarında araştırma yapan akademisyen ve uzmanların beraber çalışmalarının faydalı olacağını, belki bunun bir nokta da gerekli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Belirli bir konuda verilere ve geçmişte olanlara dayanarak öngörüde bulunmanın önemi ortadadır; ancak diğer taraftan da, Immanuel Kant'ın da savunduğu üzere, sadece olan olaylara bakarak iyi bir teori ve böylece geleceğe dair beklentiler oluşturulamaz. Sonuçta; değişik sosyal bilim disiplinlerinin birbirlerinin önünü aydınlatıp,

teori ile pratik arasındaki dengeyi sağlayacağı bir yaklaşıma gereksinim vardır. Bu çalışma, böyle bir gereksinimin bilinciyle yola çıkmıştır.

Öncelikle aşağıda ilk bölümde "jeopolitika" ve "jeoekonomi" kavramları ele alınacak ve bu kavramların tarihsel süreç içinde edindiği değişik anlamlarına ve değişik kullanımlarına değinilecektir. Tabii ki, yer darlığı nedeniyle, bu kavramların ayrıntısına inilemeyecektir. İkinci bölümde jeopolitika ve jeoekonomi kavramları Türkiye'yle ilişkilendirilecektir. Bu amaçla aynı zamanda, bu çalışmada yer alan makalelerin bu kavramlar açısından önemine ve ortaya koydukları sonuçlara değinilecektir.

1. Jeopolitika ve Jeoekonomi Kavramları

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan *jeopolitika* kavramı, değişik dönemlerde ve araştırma alanlarında değişik biçimlerde tanımlanmıştır. Etimolojik olarak Yunanca'da yer, toprak, dünya anlamına gelen "jeo" kelimesi ile devletle ilgili faaliyetler anlamında kullanılan "politika" kelimelerinin birleşmesinden oluşan kavram; genel olarak devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasetleri arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Ülkelerin fiziki, beşeri ve ekonomik özelliklerinin devletlerin ilişkileri ve yapıları üzerindeki etkisini inceleyen siyasal coğrafya ile de yakından ilgili olan jeopolitika; coğrafi konum, kültürel özellikler, nüfus yapısı ve ekonomik kaynak ve faaliyetler gibi birçok faktörün ülkelerin dış politika stratejileri üzerindeki etkilerini incelemektedir.

19. yüzyılın sonlarında artan sömürgecilik faaliyetleri, devlet idaresinin önem kazanması, çeşitli kaynakların elde edilmesi için verilen savaşlar ve devletler arasındaki askeri üstünlük çabaları jeopolitika kavramının doğmasına sebep olmuştur. Kavramı ilk olarak ortaya atan İsveçli coğrafyacı ve devlet hukukçusu Rudolf Kjellen (1864-1922), jeopolitiği "devletin coğrafi teşekkül veya yer içinde, tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından ilmi olarak araştırılması ve incelenmesi" olarak tanımlamıştır (Taşdemirci, 1989: 26). Kjellen'le başlayan klasik jeopolitika anlayışına göre, sosyal hayatı, milletlerin kaderini ve politikasını şekillendiren en önemli faktör coğrafyadır.

Jeopolitika kavramının Anglo-Amerikan dünyası için en fazla önem kazandığı dönem, Soğuk Savaş dönemi olmuştur. Nicholas J. Spykman, neo-realist teorilerin kurucuları Kenneth Waltz, Henry Kissenger ve Zbigniew Brzezinski gibi teorisyenler, jeopolitika kavramını Soğuk Savaş döneminde bloklaşmaya yol açan stratejik yapıyı ve iki blokun liderleri

ABD ve SSCB'nin davranışlarını açıklamak için kullanmışlardır. Devletlerin dünya politikasındaki güçlerinin ya da güçsüzlüklerinin sebeplerini araştıran teorilerin bu kullanımın örnekleri olduğunu söylemek mümkündür. Geliştirdiği "Kara Hakimiyeti Teorisi" ile Halford Mackinder (1861-1947) Asya, Avrupa ve Afrika'yı "dünya adası" olarak; batıda Volga Nehri, doğuda Sibirya, güneyde Himalayalar ve kuzeyde de Buz Denizi arasındaki bölgeyi de "merkezi bölge" (heartland) olarak nitelendirmiş ve Doğu Avrupa'ya hakim olan devletin merkez bölgesini, dünya adasını ve sonuçta tüm dünyayı kontrol edeceğini savunmuştur. Buna karşılık "Deniz Hakimiyeti Teorisi" ile Alfred Thayer Mahan (1840-1914), dünyayı kontrol etmenin yolunun denizlere hakim olmaktan geçtiğini ve deniz hakimiyetinin de ülkenin coğrafi konumuna, fiziki yapısına, nüfusuna, etnik yapısına ve devletin niteliğine bağlı olduğunu savunmuştur.

Hava teknolojilerindeki gelişmeler yeni bir egemenlik anlayışı doğurmuş ve hava kuvvetlerindeki üstünlük de jeopolitika açısından önemli hale gelmiştir. Alexander Nikolaivich Prokofiev de Seversky'nin (1894-1974) ortaya koyduğu teoriye göre; uzun menzilli savaş uçaklarının varlığı savunma hattının mümkün olduğu kadar ileride kurulmasını ve hava savunma sistemlerinin geliştirilmesini gerektirmektedir. Dünyanın o dönemdeki iki süper gücü olan ABD ve SSCB'nin jeopolitik üstünlüğü de, kendi hakimiyet sahaları dışındaki hava sahalarında hakimiyet kurmalarına bağlıydı (Davutoğlu, 2001: 107).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu dünya düzeninin değişmesiyle birlikte, büyük güçlerin çatışma alanları ve güçlerini koruma süreçleriyle ilgilenen jeopolitika teorileri, yerini küreselleşme, ekonomik entegrasyon ve kültürel özellikleri de gözönünde bulunduran daha kapsamlı teorilere bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzenini açıklamaya yönelik bu teorilerden biri Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" iddiasıdır. Fukuyama'ya göre; SSCB'nin çöküşü ile birlikte dünya tek kutuplu ve serbest piyasa mekanizmasına dayalı ve liberal Batı demokrasisi üzerine kurulu bir düzene geçmiştir. Batı demokrasisi insanlık için en ideal sistemdir ve artık ideal sistem bulunduğu için tarihin sonu da gelmiştir (Fukuyama, 1989). Yeni düzeni, tüm dünyanın liberal demokrasiyi ve kapitalizmi kabul ettiği bir düzen olarak tasvir eden Fukuyama'ya karşılık, Bernard Lewis'in düşüncelerine dayanan Samuel Huntington 1993 yılında "Medeniyetler Çatışması" teorisini ortaya atmıştır. Huntington, Soğuk Savaş sonrasını "dini ve etnik bloklar arasındaki çatışmalar çağı" olarak tanımlamış ve geleceğin küresel politik çatışmalarının uygarlıkları birbirinden ayıran değerler

üzerinden yaşanacağını iddia etmiştir. Batı, Slav-Ortodoks, İslam, Konfiçyusçu, Japon, Hint, Latin Amerika ve Afrika olmak üzere dünyayı çeşitli alt-medeniyetlere ayıran Huntington; medeniyet kimliğinin devletlerin stratejilerini belirlemelerinde gittikçe daha fazla önem kazanacağını iddia etmiştir (Huntington, 2004). Barry Buzan ise, Huntington'a karşı çıkarak, yeni dünya düzeninde tüm medeniyetlerin bir potada eriyeceğini ve Batı medeniyetinin bir alternatifinin kalmayacağını savunmuştur.

Kültür ve medeniyetlere dayalı jeopolitika teorilerinin yanında, stratejitemelli teoriler de Soğuk Savaş sonrasında dünyanın yeniden yapılanma sürecini açıklamakta kullanılmıştır. Örneğin "Büyük Satranç Tahtası" teorisinde Zbigniew Brzezinski, dünyayı bir satranç tahtasına benzetmekte ve Avrasya'yı en verimli oyun alanı olarak tanımlamaktadır. Brzezinski, yeni düzende küresel bir güç olmanın yolunun Avrasya'da etkin olmaktan geçtiğini iddia etmektedir (Brzezinski, 1998: 41). Uzay teknolojilerindeki gelişmeler, bu etkinliğin kapsamını genişletmiş ve uzay konusundaki çalışmalar askeri üstünlüğün unsurlarından biri olmuştur (Mütercimler, 2006: 318). Tüm bu teorileri sorgulamayı ve yeniden yorumlamayı amaçlayan eleştirel jeopolitika ise, mevcut güç yapısına ve bu yapının çalışılmasına yeni bir anlayış getirmektedir (Karabulut, 2005: 83).

Belli başlı jeopolitika teorilerinin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında çıkarılabilecek sonuçlardan biri; jeopolitik kavramının coğrafi konum, sınırlar ve doğal kaynaklar gibi değişmeyen özellikler ile, sosyal, ekonomik, politik, kültürel değerler ve askeri güç gibi zaman içinde değişebilen özelliklerin bir birleşimi olduğudur (İlhan, 2003). Tüm bu özellikler üzerine kurulan jeopolitika, devletlere ulusal hedeflerini ve geleceklerini belirlemede ve küresel ve bölgesel güç dengeleri içindeki yerlerini anlamada yardımcı olur.

Son dönemde ülke stratejilerinin belirlenmesinde coğrafi özelliklerin yanı sıra beşeri özelliklerin önplana çıkması ve ekonomik ilişkilerde hem küresel hem de bölgesel ölçekte yaşanan bütünleşme süreci, dünyadaki güç dengelerine ekonomik boyutu da eklemiş ve *jeoekonomi* kavramı da bu dengelerin açıklanmasında kullanılmıştır. Önceleri jeopolitikanın bir parçası olarak düşünülen bu kavram, uluslararası ilişkilerde ekonomik gücün önplana çıkması ile jeopolitika kadar önemli hale gelmiştir (İnan, 2005). Jeoekonomi kavramı; ülkeler arasındaki rekabetin sadece politik ve ideolojik değil, aynı zamanda ekonomik nedenlerden kaynaklandığı varsayımına dayanmaktadır.

Jeopolitika kavramının oluşma sürecinde olduğu gibi, jeoekonomi kavramı da değişik teoriler kapsamında, farklı anlamlarda kullanılmıştır. Ekonomi biliminde jeoekonomi kavramı ilk olarak, "çevresel faktörlerin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi"ni açıklamak için kullanılmıştır (Whitback, 1926: 120). Jeoekonomi kavramı; zaman içinde daha geniş bir anlam kazanarak coğrafi konum, doğal kaynaklar ve ulaşım imkanları gibi mekansal faktörlerin, üretimde ve diğer ekonomik faaliyetlerde en az işgücü ve sermaye kadar önemli faktörler olduğunu açıklamak için kullanılmıştır (Foldvary, 1999; İnan, 2005: 70).

Uluslararası ilişkilerde ise jeoekonomi kavramı, ilk başlarda bir devletin dış politikasını ekonomik çıkarlarını korumak temel hedefi üzerine kurduğunu açıklamak amacıyla kullanılmıştır (Cruz de Castro, 2000: 201). Küreselleşme süreci ilerledikçe kavram yeni bir anlam kazanmış ve "ekonomik ve finansal ilişkiler ile küresel politik şartlar ve güvenlik endişeleri arasındaki ilişkiyi" açıklamak için kullanılmıştır (Kubarych, 2004: 1). Ulusal güvenlik kavramının yeniden tanımlanması sürecinde ekonomik faktörler en az askeri faktörler kadar önemli hale gelmiş ve bir ülkenin ticaret, finans ve teknoloji alanındaki gelişmişliği, o ülkenin dünya güç dengesindeki yerini belirlemede yeni bir faktör olarak ortaya çıkmıştır (Solomon, 1992: 410-411). Bu anlayıştan hareketle; daha önce askeri alanda ve diplomaside yaşanan ülkeler arası rekabetin artık ekonomik alanda yaşanacağı anlayışı kabul görmüştür (Bartlett, 1994: 293). Jeoekonomi; bu rekabeti etkileyen faktörleri, bu rekabetin sonuçlarını ve ülkeler arasındaki asimetrik ekonomik güç dağılımının küresel güvenlikle ilişkisini incelemede yararlı olabilecek bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Çeşitli askeri operasyonların ekonomideki etkileri, ulus-ötesi ticaret stratejileri, çok-uluslu şirketlerin hükümet politikaları üzerindeki etkisi, para birimlerinin değerinin siyasal etkileri, sermayenin ve kaynakların coğrafi olarak dağılımının ekonomik ve politik sonuçları (Sparke, 2007: 339) gibi birçok konu, artık jeoekonominin ilgi alanına girmektedir. Bu konularda yapılan değerlendirmeler de devletlerin güvenlik stratejilerini belirlemede önemli rol oynamaktadır.

Jeoekonomiyi, jeopolitikadan ayrıştırma sürecinde ülkelerin jeopolitik ve jeoekonomik stratejileri arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Jeopolitik strateji, ekonomik olmayan çeşitli amaçların askeri güç kullanımı ve ittifaklar gibi geleneksel yöntemlerle elde edilmesi olarak tanımlanırken; jeoekonomik strateji ise bir ülkenin ekonomik gücünü uluslararası ticaret anlaşmaları ve birlikler gibi çeşitli yollardan artırma stratejisi olarak tanımlanmıştır (Cruz de Castro, 2000: 11). Jeopolitika, ülkelerin çıkarlarının

keskin sınırlarla belirlendiği ve sürekli bir çıkar çatışması üzerine kurulu bir strateji iken; jeoekonomi, çıkarların bağdaşabileceğini ve ekonomik ilişkilerin iki tarafın da yararına olabileceğini kabul etmiştir (Bartlett, 1994: 295). Başka bir deyişle jeopolitika; politik farklılıklar, bloklaşmalar ve düşmanın etkisiz hale getirilmesi üzerine kurulu iken, jeoekonomi ise tek bir küresel ekonomik sistemin oluşturulması ve tüm ülkelerin bu sistemin bir parçası olması üzerine kuruludur (Sparke, 2007: 340).

Fakat, diplomatik ve askeri çıkarlarla ekonomik ve ticari çıkarları bu şekilde ayrıştırmak küresel güç dengelerinin gerçekleri ile bağdaşmamaktadır. Ekonomik amaçlarla yapılan askeri hamleler ve dünyanın istikrarsız bölgelerini küresel sisteme entegre etmek adına yürütülen savaşlar, jeopolitika ile jeoekonominin iç içe geçmiş birer strateji belirleme süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Bir ülkenin küresel güç dengeleri içindeki konumunu anlamanın yolu, o ülkenin jeopolitik ve jeoekonomik stratejileri arasındaki bağlantıyı çözümlemekten geçmektedir. Değişen ekonomik önceliklerle yeniden şekillenen askeri ve politik ittifaklar, savaşların gerçek sebepleri, iç ve dış politika ilişkisi gibi önemli konular ancak jeopolitika ve jeoekonominin birlikte değerlendirilmesi ile tüm boyutlarıyla anlaşılabilir.

İşte Türkiye'nin jeopolitiği ve jeoekonomisi konusundaki bu çalışma, iki kavram arasındaki bağlantıyı ortaya koymayı ve bu kavramları ilişkilendirerek Türkiye'nin küresel güç dengeleri içindeki geleceğine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

2. Jeopolitika, Jeoekonomi ve Türkiye

Türkiye'nin stratejik açıdan önemli olduğu, bu önemi sebebiyle topraklarının da tarih boyunca birçok savaşa sahne olduğu ve çeşitli medeniyetlere evsahipliği yaptığı bilinen gerçeklerdir. Dünya ekonomisini şekillendiren petrol ve doğalgaz rezervlerine yakın olması, doğu-batı ticaret yolları üzerinde bulunması ve su kaynaklarına sahip olması; Türkiye'nin birçok ülkenin jeopolitik ve jeoekonomik hesaplarına konu olmasına yol açmıştır. Bu konumu aynı zamanda Türkiye'nin kapsamlı bir ekonomik ve politik strateji belirlemesini gerektirmektedir.

Türkiye'yi çevreleyen Balkanlar-Kafkaslar-Ortadoğu kara havzası, Karadeniz-Boğazlar-Marmara-Ege-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Basra-Hazar iç denizleri ve su geçiş yollarından oluşan yakın deniz havzası ve Avrupa-Kuzey Afrika-Batı ve Orta Asya'dan oluşan yakın kıta havzası dünya ana kıtasının merkezini oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2001: 552-553). Bu konu-

mu, Türkiye'nin dış politikaları ve savunma stratejileri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. ABD işgaliyle başlayan Irak'taki gelişmeler, Kerkük sorunu, Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulması olasılığı, Ege Denizi'nde yaşanan sorunlar, Kıbrıs sorunun çözümsüzlüğü, komşu ülkelerdeki silahlanma faaliyetleri ve AB ile ilişkilerin belirsizliği Türkiye'nin jeopolitik stratejilerini şekillendiren en önemli sorunlardır. Bu sorunların ekonomik boyutu, bölgede değişen güç dengelerinin ekonomik sonuçları, enerji alanındaki istikrarsızlık ve benzeri sorunlar da Türkiye'nin küresel konumunu anlama sürecinde jeoekonomik bir boyutun gözönüne alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

ABD, Avrupa'nın büyük devletleri, Rusya ve Çin gibi güçler arasında etki alanları ve kaynaklar konusunda yoğun bir mücadele yaşanan bu dönemde, Türkiye de kendini yeniden konumlandırmak zorundadır. Bu çalışma, jeopolitika ve jeoekonomiyle ilgili öne çıkan konularda Türkiye'nin varolan politikaları ile gelecekte yapması gerekenleri ele alarak, bu yeniden konumlandırma sürecine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Finansman, maliye, ekonomik bütünleşme, uluslararası rekabet, makroekonomik politikalar, küreselleşme sürecinde iç politikada ortaya çıkan kimlik ve demokratikleşme tartışmaları ve Türkiye'nin genel ve bölgesel dış politikalarını jeoekonomi-jeopolitika etkileşimi çerçevesinde inceleyen bu çalışma; ülkenin önemli bir küresel ve bölgesel aktör olması yolunda, politika yapıcılarına ve ilgililere çeşitli ekonomik ve politik öneriler getirmektedir.

Türkiye'nin geleceğin neresinde olduğunu kestirmenin yolu, bir anlamda bugünü anlamaktan geçmektedir. Bu amaçla, çalışmada öncelikle Uğur Dündar, uluslararası istatistikler ve endekslerle Türkiye'nin ülkeler arasındaki konumunu ortaya koymaktadır. Coğrafi konum, gelir düzeyi, tüketim potansiyeli, sosyal sorumluluk, yaşam kalitesi, teknoloji kullanımı gibi sosyo-kültürel göstergeler, ekonomik performans ve yönetim performansı gibi konularda Türkiye'nin durumunu ortaya koyan Dündar, Türkiye'nin gelecekteki ekonomik performansının insan gücüne ve teknolojiye yatırım yapmasına, yönetim reformlarını gerçekleştirmesine ve çevre politikasına önem vermesine bağlı olduğunu savunmaktadır.

2000'li yıllarda Türkiye'nin makroekonomik performansını incelediği çalışmasında Ekrem Erdem; küresel rekabete açılma, uluslararası politikada yaşanan karışıklıkların yarattığı bölgesel istikrarsızlık ve iç politikada yaşanan sorunların makroekonomik performans üzerindeki etkilerini açıklayarak, Türkiye'nin ekonomik açıdan küresel konumuna ışık tutmaktadır. Erdem, gelecekte Türkiye'nin ekonomik istikrarını AB ile ilişkilerini iyileştirerek,

doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önünü açarak, özelleştirmeye hız vererek ve politik istikrarına önem vererek sağlayabileceğini savunmaktadır.

Ekonomik performansın önemli bir göstergesi olan fiyat istikrarına, Faik Bilgili'nin tüketici fiyat dinamikleri hakkındaki çalışması ile Ekrem Erdem ve Cüneyt Dumrul'un küreselleşme ve serbestleşmenin para politikaları üzerindeki etkisini inceledikleri ortak çalışmada daha kapsamlı bir biçimde değinilmektedir. Erdem ve Dumrul, küreselleşme ve finansal serbestleşme sürecinde ekonomilerin kırılganlığının arttığına ve bu süreçte ortay çıkan krizleri aşmada para politikalarının büyük önem kazandığına dikkat çekmektedir. 2000-2006 döneminde Türkiye'de uygulanan çeşitli para politikalarını inceleyen yazarlar, enflasyon hedefleme stratejisinin, yani fiyat istikrarının en önemli ekonomik istikrar stratejisi olduğu sonucuna varmaktadır. Faik Bilgili ise, fiyat istikrarını sağlamada piyasadaki beklentilerin etkisini incelemekte ve fiyat dalgalanmalarının şiddetinin düşürülmesinin istikrar açısından önemine dikkat çekmektedir.

Küreselleşme sürecinde küresel finansal krizlerle ekonomik istikrar arasındaki ilişki kadar uluslararası rekabet de önem kazanmıştır. "Global Ekonomi ve Türkiye'nin Rekabet Gücü" başlıklı çalışmasında Emine Bilgili; bu duruma dikkat çekmekte ve Türkiye'nin jeoekonomik konumunu güçlendirmesi için rekabet gücünü artırması, etkin üretim yöntemleri, ileri teknoloji, işgücü ve finans piyasalarına yatırım yapması ve yapısal zayıflıklar ve cari açık gibi sorunlarını çözmesi gerektiğini savunmaktadır.

Küresel rekabetin günümüzde en fazla yaşandığı bölgelerden biri olan Ortadoğu, Türkiye'ye küresel ekonomik konumunu güçlendirmesi açısından büyük fırsatlar sunmaktadır. Ferit Kula ve Alper Aslan, Türkiye'nin Ortadoğu'daki ihracat potansiyelini inceledikleri çalışmalarında, bölge-içi çatışmaların ticaret üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmekte ve Türkiye'nin bölgeyi tek bir pazar olarak görmek yerine, farklı ülke gruplandırmalarına giderek ticaretini çeşitlendirmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu çalışma ayrıca, jeopolitika ile jeoekonomi arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koyması açısından da oldukça dikkat çekicidir. ABD önderliğinde 2013'te kurulması beklenen "Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesi"nde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne yer verilirken Türkiye'nin bu oluşumun dışında tutulması, küresel ölçekte ekonomik ve politik çıkar çatışmalarının etkileşimini gösteren önemli bir saptamadır.

Küreselleşmenin sektörler bazındaki etkileri ise; hem Şaban Uzay'ın işletmelerdeki muhasebe ve denetim uygulamaları üzerine kaleme aldığı ma-

kalede, hem de Levent Çıtak'ın Türk sermaye piyasalarının uluslararası piyasalarla bütünleşme süreci üzerine olan incelemesinde ele alınmaktadır. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan bir taraftan kurumsal yönetim ve iyi yönetişim kavramları, diğer taraftan da şeffaflık ve bağımsız denetim gibi uluslararası standartlar küresel rekabetin bir parçası olmak isteyen ülkelerin uygulaması gereken ilkeleri ortaya koymuştur. Öte yandan, sermaye piyasalarının bütünleşmesi finansal krizlerin "bulaşma etkisi"ni de artırmıştır. Hassas piyasalardan biri olan Türkiye de, bu bütünleşme sürecinde düşük tasarruf oranı, yetersiz kurumsal yatırımlar, yüksek reel faiz oranları ve ekonomik ve siyasal istikrarsızlık olasılığı yüzünden çeşitli sorunlar yaşayabilecektir. Uzun vadede Türkiye'nin bu krizlerden kendini koruması ise; milli geliri artırmasına, ekonomik büyümeyi sürdürebilmesine ve özelleştirmeye hız vermesine bağlıdır. "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Beklentiler" başlıklı çalışmasında Asım Çelik'in de dikkat çektiği gibi, bu büyüme ve küresel piyasalarla bütünleşme sürecinde, iç ve dış sermaye arasında bir dengenin kurulması ve büyümenin finansmanının iç kaynaklarla sağlanması, Türkiye'nin ekonomik gücü açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Türkiye'nin son dönemdeki gündeminin en önemli konularından biri olan Avrupa Birliği (AB) ile ilişkiler, yarattığı fırsatlar ve engellerle, jeopolitik ve jeoekonomik stratejileri belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye-AB ilişkileri, Türkiye'nin bir aktör olarak küresel politikadaki yerini belirleyecek önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle, ilişkilerin hem ekonomik hem de politik boyutu, jeopolitika-jeoekonomi bağlantısı çerçevesinde incelenmelidir.

Bu amaca yönelik olarak Hayriye Atik, Türkiye-AB ilişkilerinin ekonomik boyutunu irdeleyen çalışmasında, sosyo-ekonomik ve makroekonomik göstergeler ile dış ticaret ve Ar-Ge yatırımları konularında AB'ye tam üye ülkelerle Türkiye'nin bir karşılaştırmasını yapmaktadır. Bu değerlendirmede Atik; AB ile Türkiye arasında varolan ekonomik gelişmişlik farkı nedeniyle, ekonomik entegrasyonun Türkiye üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna ulaşmaktadır. AB-Türkiye ekonomik ilişkilerini ulus-ötesi şirketler bazında inceleyen Cihan Dura da benzer bir görüş öne sürmektedir. Dura; Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde gerçekleşen ve gittikçe artan ulus-ötesi şirket yatırımlarının, işsizlik, düşük sanayileşme ve ulus-devletin zayıflaması gibi olumsuz sonuçlarına dikkat çekmektedir. Türkiye'ye birleşme ve satın almalar yoluyla giriş yapan ulus-ötesi şirketler, dünyadaki jeoekonomik dönüşümün ve küresel sermaye kontrolü anlayışının Türk ekonomisinde belirgin bir rol oynayan yansımalarıdır.

Türkiye'nin AB'ye ekonomik entegrasyonunun vergi politikaları boyutunu inceleyen Ali Değirmendereli, Fatih İlgün ve İbrahim Çam ise; AB'de tek bir vergi politikası bulunmadığına, fakat vergi uygulamalarında bir uyumlaştırma çabası olduğuna ve Türkiye'nin de çeşitli uygulamalarla bu çabaya katıldığına dikkat çekmektedirler. Bu çalışmanın Türkiye'nin jeoekonomisini anlamada sağlayacağı diğer bir katkı ise, hem Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuz sonuçları hem de Türkiye'nin AB'nin karar mekanizmalarında yer almadığı halde örgütün tüm ekonomik kararlarına uyma zorunluluğunun yarattığı sorunları gözler önüne sermesidir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin jeopolitika açısından içinde bulunduğu durum, jeoekonomik konumu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

AB-Türkiye ilişkilerinin küreselleşme sürecinde daha da önem kazanan bir diğer boyutu ise, bölgesel kalkınmadır. Bölgesel kalkınma stratejileri, ülkelerin ekonomik serbestleşme sürecinde gelir dağılımında ve üretim faaliyetlerinde ortaya çıkan farklılıkları kaldırma amacıyla başvurdukları bir yöntemdir. AB, ekonomik birliğini hayata geçirme sürecinde ülkeler arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli bölgesel kalkınma programları ve fonlar geliştirmiştir. AB'ye katılım sürecinde Türkiye de bölgesel bir kalkınma politikası geliştirmek zorundadır. AB ve Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarını incelediği çalışmasında Nısfet Uzay, Türkiye'deki uygulamayı kurumlar, programlar, kaynak kullanımı, politika araçları ve proje seçim yöntemleri gibi çeşitli açılardan AB politikası ile karşılaştırmış ve Türkiye'de yerleşik bir politika olmayışına, şeffaflıkla ilgili sorunlara ve koordinasyon eksikliklerine dikkat çekmiştir. Küreselleşmenin ve bölgesel bütünleşmenin olumsuz etkileri ile başa çıkma yollarından biri olan bölgesel kalkınma programları; kurumsal, altyapısal ve finansal reformlarla Türkiye'de geliştirilme kapasitesine sahiptir.

Ülkelerin jeopolitik ve jeoekonomik stratejilerinin belirlenmesinde küresel ölçekteki değişim ve etkileşimler kadar; iç politikadaki çatışmalar, güç mücadeleleri ve önde gelen siyasal aktörlerin tercihleri de önemlidir. Değişen değerler, politik öncelikler ve güç dengeleri bir devletin dış politikada ve ekonomik ilişkilerde kendine biçtiği rol üzerinde yadsınamaz bir etkiye sahiptir. Bu nedenledir ki, Hamdi Turşucu ve Özlem Kırlı'nın demokrasi ve cumhuriyetçilik kavramları arasındaki çatışma üzerinden Türk siyasal hayatını değerlendirdikleri çalışmaları ile İnanç Özekmekçi'nin Türkiye'deki kimlik sorunlarını irdeleyen çalışması, jeopolitika-jeoekonomi bağlantısının kurulması açısından önemlidir. Cumhuriyetçilik ile liberal demokrasi arasında yaşanan gerilim küreselleşme sürecinde temel hak ve özgürlüklerin,

devlet-vatandaş ilişkisinin ve devletin görevlerinin yeniden tanımlanması ile yakından ilişkilidir. Bu çerçevede, Türkiye'de ortaya çıkan kimlik tartışmaları ve kimlik kavramının yeniden tanımlanması süreci de, demokratikleşme sürecinin bir parçasıdır ve uzun vadede Türkiye'nin dünya devletleri arasındaki konumunu belirleyici faktörlerden biri olacaktır.

Ekonomik faktörler ve iç politika dengeleri; dış politika öncelikleri ile birleşerek Türkiye'nin güvenlik anlayışı ile jeopolitik ve jeoekonomik konumunu belirlemektedir. Küresel dengelerin değişim sürecinde Türkiye'nin yeni güvenlik anlayışının kapsamlı bir incelemesini yapan Mehmet Öcal; bu güvenlik anlayışının iç ve dış boyutlarını ortaya koymakta ve sivil-asker ilişkileri ile, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu PKK ve Kürt terörü, kitle imha silahlarının yayılması, su kıtlığı, Ortadoğu'daki istikrarsızlık ve enerji güvenliği gibi sorunların Türkiye'nin jeopolitik ve jeoekonomik stratejileri üzerindeki etkilerini irdelemektedir. Öcal, Türkiye'nin gelecekte etkin bir küresel güç olabilmesi için AB'yi tek dış politika nesnesi olmaktan çıkarıp İslam Konferansı Örgütü ve Karadeniz İşbirliği Örgütü gibi uluslararası örgütler çatısı altında dış ilişkilerini çeşitlendirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin uluslararası politikadaki saygınlığının artması; iç politikadaki güçlerin sergilediği uyuma, dış temsilciliklerin daha etkin çalışmasına ve Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya dilleri ve kültürlerine hakim personel sayısını artırmasına bağlıdır. Türkiye'nin dış politikasının ve ekonomik gücünün sağlam temellere oturtulmasının diğer bir yolu da, Orta Asya'daki Türk devletleri ve Osmanlı Devleti'nin mirası olan diğer devletler ile politik, ekonomik ve kültürel etkileşimin artırılmasıdır.

Soğuk Savaş sonrasında değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde Türkiye'nin kendini yeniden konumlandırma sürecini ve Balkanlar, Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz ve Ortadoğu gibi çevre bölgelere yönelik Türk dış politikasını inceleyen Mesut Taştekin de, benzer bir görüşü dile getirmektedir: oluşan yeni sistemde Türkiye, klasik denge siyaseti yerine dış politikada derinleşme stratejisini benimseyerek ilişkilerini ve etki alanını çeşitlendirmek zorundadır.

Bu yeni ve çeşitlendirilmiş güvenlik politikasının bir ayağı, jeoekonomi ve jeopolitiğin etkileşimi gerçeğinden hareketle, kaçınılmaz olarak enerji politikaları olacaktır. Dünya enerji piyasalarındaki gelişmeleri ve Türkiye'nin enerji politikası stratejisini inceleyen Mehmet Ali Bilginoğlu da bu gerçeğe dikkat çekmektedir. Bilginoğlu; sadece büyük oranlarda enerji talep eden bir ülke olması nedeniyle değil, Rusya, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Orta Asya'nın enerji arzı ile Avrupa'nın enerji talebi arasında bir köprü

olması nedeniyle de, Türkiye'nin dünya enerji piyasalarının önemli aktörlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin jeopolitik ve jeoekonomik gücünü destekleyen bu konumu, politika yapıcılarının çok boyutlu bir enerji politikası oluşturulması gereğini de ortaya koymaktadır. Bilginoğlu bu politikanın; Türkiye'nin enerji ihtiyacını mümkün olan en düşük maliyetle karşılamak, bağlantı noktası olarak sahip olduğu rolden ekonomik ve politik alanlarda yararlanmak, enerji konusunda uluslararası işbirliği çalışmalarına girişmek ve enerji dağıtımını özelleştirmek üzerine kurulması gerektiğini savunmaktadır.

Dış politikadaki açılımları çeşitlendirme gereğinin yanında, AB ile ilişkiler Türkiye'nin jeopolitik ve jeoekonomik stratejileri üzerine yapılan tartışmalarda hep önplanda olmuştur. Bu sebeple, Türkiye-AB ilişkilerinin ekonomik boyutu kadar siyasal boyutu da analiz edilmelidir. AB üyeliği, Türkiye'nin kendini küresel güç dengeleri içinde konumlandırma sürecinde önemli faktörlerden biri olmuştur. "Yüzü batıya dönük, Avrupalı Türkiye" kimliğinin dünyada kabul edilmesi konusunda AB üyeliği önemli bir gösterge olmuş ve bu nedenle üyelik süreci, Türk modernleşmesinin itici gücü olarak önplana çıkmıştır. AB-Türkiye ilişkilerinin siyasal boyutunu ve gelecekte karşılaşılabilecek sorunları inceleyen Metin Aksoy; Kıbrıs sorununun, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB içinde Türkiye'ye karşı takındığı tutumun ve Türkiye'nin kimliği ve kültürel farklılıkları üzerinden yapılan tartışmaların, Türk kamuoyunda AB üyeliği konusundaki desteği azalttığını savunmaktadır. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin kesintiye uğramaması ve katılım sürecini tamamlaması ise Aksoy'a göre, AB üyeliğinin bir hükümet politikası olmaktan çıkıp devlet politikası haline gelmesi, siyasal istikrarın sağlanması ve AB içinde yaşanan sorunların ve diğer ülkelerin politik dengelerinin Türkiye'ye yansıtılmasına hazırlıklı olunması ile mümkündür.

AB ile ilişkilerin Türk dış politikasındaki geleneksel ağırlığı ve politikanın giderek tek boyutlu hale gelmesi, son dönemde eleştirilen bir durumdur. Bu çalışmada da tek boyutlu dış politikaya çeşitli eleştiriler getirilmiş ve Türkiye'nin jeopolitik konumunu sağlamlaştırmak için alternatif ittifaklar ve etki alanları geliştirmesi gereği ortaya konulmuştur. Bu yeni etki alanlarından biri olmaya en müsait bölge, Türkiye ile sahip olduğu dil, ırk ve kültür bağları sebebiyle Kafkasya'dır. SSCB'nin dağılması sonrasında Güney Kafkasya'daki güç dengelerinin yeniden oluşma sürecini inceleyen Elif Şimşek, Türkiye'nin bölgede şekillenmekte olan güç dengelerinin içinde bir istikrar unsuru olarak öne çıkması gerektiğini ortaya koymuştur. Dış politikadaki bu açılım, hem Türkiye için yeni bir alternatif olarak ülkenin jeopoli-

tik konumunu güçlendirecek hem de ülkeyi enerji kaynaklarına daha da yaklaştırarak jeoekonomik stratejisine katkıda bulunacaktır.

Batı'yla bütünleşme sürecinde Türk dış politikasında ihmal edilen bir diğer bölge Asya'dır. Asya'nın küresel ekonomik dengelerde artan ağırlığını ortaya koyan çalışmalarında Hakkı Büyükbaş ve Güven Delice; ekonomik gücü gittikçe artan bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurulmasının, küresel politik güç arenasında Türkiye'nin kendine daha sağlam bir yer edinmesi için gerekli olduğu savını desteklemektedir. Türkiye'nin bölge-içi dinamiklerin ortasında olmasına rağmen, milli çıkarlarını korumaya yönelik etkin bir dış politika geliştirmeyi başaramadığı bölgelerden biri de Akdeniz'dir. NATO ve AB ile ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin Akdeniz politikasını değerlendiren çalışmasında Aslıhan Çelenk, Türkiye'nin, jeopolitik ve jeoekonomik çıkarları açısından taşıdığı öneme rağmen, Avrupalı kimliğini ispatlama ve Batı'yla ortak hareket etme isteği sebebiyle Akdeniz'e gereken ilgiyi göstermediğini savunmaktadır. Akdeniz'in güvenliği Türkiye'nin güvenliği için hayati önem taşımaktadır ve bölgesel istikrarın sağlanması açısından Türkiye, uluslararası örgütlerin çatısı altında ve ikili ilişkiler yoluyla Akdeniz'de yürütülecek politikaların belirlenmesinde daha etkin bir rol oynamalıdır.

ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında değişen küresel ekonomik ve politik dengeler, Türkiye'nin Ortadoğu ve özellikle Irak politikasını gözden geçirmesini ve yeniden inşa etmesini gerektirmektedir. Son dönemde iç siyasette dile getirilen eleştiriler, Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde etkinliğini kaybettiği ve bu bölgeden gelen terör tehdidine karşı etkin bir mücadele yürütemediği yönündedir. "Türkiye'nin Perspektifinden Kerkük, Irak ve Türkmenler" başlıklı çalışmasında Mahir Nakip; Türkiye'nin etkin bir Irak politikası geliştirmesini savunmakta, Türkmenlerin Irak yönetiminde yer almasını engelleme politikalarına ışık tutmakta ve Kerkük'ün etnik ve siyasal özelliklerine yapılan tüm müdahalelere rağmen, şehrin kültüründeki tarihsel gerçeklerden kaynaklanan Türk izlerinin varlığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin kendi isteği ile Irak Savaşı'nın dışında kalması, Irak'ta Kürtlerin ABD'nin yeni müttefiki olarak ortaya çıkmasına sebep olmuş ve böylece Türkmenlerin yaşamı daha da zorlaşmıştır. Ortaya çıkan bu yeni güç dengesinde Türkiye, önceliklerini Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kerkük'te yapılacak referandumun iptali ve PKK terörünün önlenmesi olarak belirlemiştir. Nakip, bu amaçları gerçekleştirmede yalnızca diplomasi yolunu kullanmasının Türkiye'nin bölgede tam anlamıyla etkin olmasını engellediğini savunmakta ve şu yollarla Türkiye'nin bölgede

daha etkin hale gelebileceğini düşünmektedir: Kerkük sorununu Birleşmiş Milletler'e taşımak, İran ve Irak'taki Şii gruplarla temasa geçmek, Türkmenleri ortak bir siyasal platformda buluşturmak, Irak'ın kuzeyinin kalkınmasında rol üstlenmek.

Irak Savaşı ile değişen dengeler sadece Türkiye'nin dış politikasının değil, literatürde varolan çeşitli uluslararası ilişkiler teorilerinin de sorgulanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede, demokratik barış teorisinin Ortadoğu'da uygulanabilirliğini tartışan Nejat Doğan; liberalizm ile realizme eleştirmekte ve "pragmatik liberalizm" adı altında alternatif bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Evrimsel bir ontolojiyi ve epistemolojiyi benimseyen bu yaklaşım; devletler arası ilişkilerin geliştirilebileceğini, uluslararası güç mücadelelerinde kademeli bir iyileşmenin olabileceğini ve çoğulcu bir liberal dünyanın kurulabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda Ortadoğu, herhangi bir bölge-dışı devletin eliyle değil, ancak bölge devletlerinin kendi halklarının istemesiyle demokratikleşecektir. Ancak bu demokratikleşme, öncelikle devletlerin ekonomik değerlerini eğitim, sağlık, kültür gibi bireyin yaşam kalitesini artırıcı alanlara yatırım yapmak için kullanması sayesinde gerçekleşecektir.

3. Sonuç

Jeopolitika ve jeoekonomi kavramlarının iç içe geçtiği, ekonomik çıkarlarla politik çıkarların birbirini şekillendirdiği küresel güç dengeleri içinde Türkiye de kendine sağlam bir yer edinmek zorundadır. Bu çalışma; bir taraftan Türkiye'nin ekonomi, iç politika ve dış politika konularında içinde bulunduğu göreli durumun fotoğrafını çekmeyi, diğer taraftan da jeopolitika ve jeoekonomi kavramlarının etkileşim içinde olduğu noktaları dikkate alarak Türkiye'nin geleceğin neresinde olduğunu ve gelecekte daha iyi bir konumda olmak için izlemesi gereken politikaları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bugünün fotoğrafının mümkün olduğunca nesnel çekilmesi, geleceğin belirsizliğini ortadan kaldırmak ve değişen dünya düzeninde Türkiye'nin daha iyi bir yer edinmesini sağlamak yolunda büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın hazırlanmasına katkıda bulunan araştırmacılar da bu doğrultuda, Türkiye'nin ihtiyacı olan ekonomik ve politik atılımları gerçekleştirebilmesi için çeşitli tavsiyelerde bulunmuşlar ve geleceğin Türkiyesi'nin şekillendirilmesi sürecinde önemli bir akademik ve toplumsal sorumluluğu yerine getirmişlerdir. Bu tür derleme kitaplarda "makalelerde belirtilen

görüşler yazarlara aittir" demek gerekli olmayabilirse de, editörlerin çalışmada belirli görüşleri empoze etmeye çalışmadıklarını ve yazarların görüşlerine doğrudan müdahale etmediklerini dile getirmesi açısından önemli olabilir.

Eserin konuya ilgi duyan herkese faydalı olacağını umuyor, iyi okumalar diliyoruz.

Kaynakça

Bartlett, Bruce (1994). "Geo-economics: The New Mercantilism." *Orbis*, Cilt 38 No. 2, ss. 293-300.

Brzezinski, Zbigniew (1998). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: Sabah Kitapçılık.

Cruz de Castro, Renato (2000). "Whither Geo-economics? Bureaucratic Inertia in US Post-Cold War Foreign Policy Toward East Asia." *Asian Affairs*, Cilt 26 No. 4, ss. 201-221.

Davutoğlu, Ahmet (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.

Foldvary, Fred (1999). "Geo-economic Remedies for Urban Sprawl and Blight." *Urban Restoration via Public Finance Reform*. University of California. www.foldvary.net/works/city.html (3 Ağustos 2007).

Fukuyama, Francis (1989). "The End of History." *National Interest*, Summer, ss. 3-18.

Huntington, Samuel (2004). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

İlhan, Suat (2003). *Jeopolitik Duyarlılık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İnan, Şükrü (2005). "Geoeconomic Policies for Regional Development: Turkey as a Catalyst for Eastern Europe." *Ekonomika*, No. 69, ss. 1-15.

Kubarych, Roger (2004). "Geo-economics Injects New Uncertainties into Troubled Markets." *Council on Foreign Relations*. www.cfr.org/ publication.html?id=7039 (3 Ağustos 2007).

Mütercimler, Erol (2006). *Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata Geleceği Yönetmek*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Solomon, Richard (1992). "American and Asian Security in an Era of Geoeconomics." *U.S. Department of State Dispatch*, Cilt 3, No. 21, ss. 410-415.

Sparke, Matthew (2007). "Geopolitical Fears, Geoeconomic Hopes, and the Responsibilities of Geography." *Annals of the Association of American Geographers*, Cilt 97 No. 2, ss. 338-349.

Taşdemirci, Ersoy (1989). "Jeopolitik ve Türkiye'nin Jeopolitik Durumu." *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Cilt 108, No. 323, ss. 25-55.

Whitback, R.H. (1926). "A Science of Geoeconomics." *Annals of the Association of American Geographers*, Cilt 16 No.3, ss. 117-123.